

Vissen is een dubbelzinnig genoeg

TEKST Frans Collignon

In de schilderkunst geldt vaak dat je niet ziet wat je ziet. En dat is zeker het geval bij zeventiende-eeuwse schilderijen die het dagelijkse leven als onderwerp hebben.

Heel veel zaken in deze genrestukken en op de stillevens uit deze tijd hebben een dubbele betekenis. Als er maar een vogelkooitje met een open deurtje staat, weet je dat dit de huwelijks ontrouw symboliseert. Een losliggende sok op de grond heeft een erotische waarde. Dat komt vooral omdat het woord *kous* in die tijd dezelfde dubbele betekenis heeft als nu het woord *doos*. En ook van een hengelstok op het schilderdoek begon in de Gouden Eeuw menigeen te blozen. Althans,

dat denken we nu. Soms worden er echter bedoelingen gezien, die de schilder helemaal niet heeft gehad. "Welnee joh, dat is gewoon een meisje met een melkkan."

Dubbele boodschappen

Dat er in de schilderijen dubbele boodschappen zitten, weten we natuurlijk van tijdgenoten die in weinig verhullend taalgebruik zich hebben geuit. Het is *niet a dirty mind is a joy forever*, maar welbewust een extra betekenis geven aan

een schilderij. Soms is het om de toeschouwer te waarschuwen voor de verlokkingen des levens. In de dubbelzinnigheid van figuren en symbolen spreekt ook de vis, het visgerei en het vissen een voorname rol. Natuurlijk zijn sommige symbolen nog steeds geldig. De oester als zinnenlustopwekkend middel is daar een fraai (maar op zichzelf onwaar) voorbeeld van. Het paneeltje van *het oestereetstertje* uit 1658 van Jan Steen gaat ook uit van deze hoopvolle gedachte.

Een jonge visser wordt gadegeslagen door een man en een vrouw (Carel de Moor, ca 1694).

Stilleven met gekerfde vis (Isaac van Duyen, ca 1670).

Aan de haak geslagen

Een ander schilderij met een hengelaar is van Carel de Moor van een kleine halve eeuw later. Daar is een jonge visser te zien die wordt gadeslagen door een man en een diep gedecolleteerde vrouw. De boodschap is dat de man de vrouw aan de haak heeft geslagen (of omgekeerd) zoals de visser dat met de vis doet. Het wordt nog eens duidelijker als men weet dat in die dagen het woord *vissen* ook werd gebruikt om het liefdesspel aan te geven. Overigens werd *vissen* ook vaak gebruikt om de impotentie van deze of gene aan te duiden, maar dat komt omdat vissers met een hengel als niksnutten werden gezien. Hier wordt met een haak gevestigd en dat maakt de vergelijking nog meer beeldend. De liefde is namelijk verleidelijk als het aas, maar zodra je toehapt, zit je vast...

P.C. Hooft dichtte al in 1611:
*De hoop die de liefde ons zo lokkend biedt
 Is als het aas waardoor je de haak niet ziet.*

Ook in gedichten van een ander niveau wordt dankbaar gebruik gemaakt van de vele betekenissen

die aan woorden kunnen worden gegeven. Alles ter leering ende vermaeck. Een genoeglijk voorbeeld zonder onvertogen woord is het volgende gedicht van *Fidamant de Beda Rides* uit 1670 dat staat in een verzameling koddige gedichten onder de titel *De Gelderschen playsier-hof*.

Vissen met de hengelstok

*Als Klaartje nou eens lekker met mij zou gaan vissen
 Dan weet ik zeker dat ik geen plezier zal missen
 Kom Klaartje, Klaartje kom, mijn werktuig staat klaar
 De stok is uitgerekt. Hé Klaartje, vis toch maar.
 Wij gaan nu niet met netten vissen, maar met dozen
 Met hengel en met stok, om ons te gaan verpozen
 Mijn lood zinkt naar de grond en mijn stok gaat omhoog
 Het gaat op en neer, heb ik beet of sta ik droog?
 Het is beet, haal op. Hoe heb je paling gevangen?
 En dat zelfs met mijn stok. Dat doet mij ook verlangen.
 Hola, mijn stok schudt. Oh, Klaartje, wat zie je daar?*

*Het is een voorn, liefje. Kom, we maken hem klaar.
 We gooien hem in de pan. En laten het dan stijgen
 In een dikke saus. Ik zal er geen genoeg van krijgen
 Om met Klaartje alle dagen op voortjes te gaan
 Als zij dan maar paling vangt en zo mijn stok laat staan.*

De zeventiende-eeuwse teksten in dit artikel zijn voor het leesgemak hertaald in het huidige Nederlands.

Glanzende huid

Maar niet alles wat we zien is duidelijk, althans niet voor mij. Isaack van Duynen was in de Gouden eeuw een beroemd schilder van stilleven met vissen, dode vissen wel te verstaan. Hij wordt geroemd om de natuurlijke glans die hij de vissenhuid kan meegeven. Op veel van dit soort stilleven zijn vissen te zien, zowel rondvis als platvis, die ingekerfd zijn. Zouden ze al klaar liggen om te bakken? Of zit hier een verborgen boodschap achter die we niet zien. **V**